

Experiența unui directorat

Deși fusese într-o vreme un cronicar dramatic acerb, Zaharia Stancu nu făcea parte dintre acei familiari ai scenei pe care-i numim îndeobște oameni de teatru, nu propusese nici o piesă, tradusese doar (în colaborare) admirabila comedie satirică a lui Griboedov. Prea multă minte strică, astfel că numirea sa la conducerea Teatrului Național în stagiunea 1947—1948 stîrni oarecare surprindere iar unora, chiar secreții de venin nedistilat. După cîteva luni doar se observă însă că prima scenă a țării dobîndise un director de o energie neobișnuită și de o întinsă competență, omniprezent și neînduplecat în ce privește slujirea intereselor instituției, capabil să reazeze fundamental teatrul în locul de frunte, meritat, în cultura țării.

Nu se poate vorbi de un prim gest directorial, fiindcă noul conducător începu totul deodată: adunarea, sub stîndardul glorios al bătrînului teatru, a tuturor artiștilor importanți care gravitau pe alte orbite, deci constituirea unei trupe fără precedent, chemarea adresată tuturor scriitorilor de frunte, să se adune în jurul Naționalului, invitația făcută marilor pictori de a imortaliza interpreții de cea mai înaltă reputație, constituirea unui conclav permanent al criticilor, poștiți să dezbată piesele, spectacolele, politica de repertoriu și de cadre artistice, reînființarea uitatei reviste a Teatrului Național, remanierea instalațiilor, atelierelor, refacerea afișului, sporirea și reorganizarea sălilor (în lipsa uneia centrale).

La capătul a numai doi ani de directorat, Zaharia Stancu restituise Teatrului Național soclul său. Fiecare premieră constituia un eveniment cultural de prim ordin, fiecare stagiune era, în felul ei, exemplară prin fapte de creație și idei, prin ineditul inițiativelor. Tudor Arghezi, Victor Eftimiu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Alexandru Kirîțescu, Felix Aderca, Tudor Șoimaru, Mircea Ștefănescu au apărut, cu piese mai vechi și recente, pe scenă, scriitori noi au fost lansați, cu putere, în universul teatral, ei numindu-se Mihail Davidoglu, Aurel Baranga, Alexandru Șahighian, Maria Banuș. Premierele absolute ca Ultima oră, Bălcescu, Haiducii, Cetatea de foc, Michelangelo, Rapsodia țiganilor au avut prelungi reverberații în opinia publică. În același timp s-a început o amplă și profundă acțiune de revalorificare a vechiului repertoriu românesc. O scrisoare pierdută și O noapte furtunoasă au dobîndit efigii noi, sub conducerea regizorală a lui Sică Alexandrescu, spectacolele contribuind la modificarea punctului de vedere nu numai al mișcării literare ci chiar al învățămîntului de cultură generală față de geniala operă dramatică. După premiera lui Hagi-Tudose, Delavrancea a intrat, amplu, în discuția criticilor și istoricilor literari, dedicîndu-i-se o ședință specială la Academie. Marele repertoriu universal a avut parte de reprezentări novatoare: Romeo și Julieta cu Mihai Popescu și Maria Botta, Trei surori, cu o distribuție extraordinară (ambele puse în scenă de Moni Ghelester), Othello, cu Emil Botta și Jenică Constantinescu, în scenografia lui Liviu Ciulei, Toreadorul din Olmedo de Lope de Vega, montat de Ion Șahighian, Femeia îndărătnică, Tartuffe, Hedda Gabler, John Gabriel Borkman, Ruy Blas, Azilul de noapte, Egor Bulțiov, cu George Calboreanu, Maria Filotti, Vasiliu-Birlic, Dina Cocea, Revizorul cu Radu Beligan, într-o viziune comică

frenetică (regia Sică Alexandrescu) și altele. Pentru fiecare din ele, directorul cerea să se întocmească bogate documentații, apoi, în timpul repetițiilor, să se programeze dezbatere cu specialiștii, iar după premieră cu spectatorii, și, mult timp după premieră, să se ia în discuție opiniile exprimate în presă. Regizorii — Sică Alexandrescu, Moni Ghelerter, Aurel Ion Maican, Al. Fintî, Mihail Raiea, Fernando de Cruciatti, Ion Șahighian, Nicolae Massim, Ion Finteșteanu și alții — erau considerați o echipă răspunzătoare față de orientarea ideologică și estetică a instituției.

Sub directoratul lui Zaharia Stancu au fost jucate piese moderne ale multor literaturi, publicul românesc făcînd acum cunoștința esențială cu dramaturgul Lorca, prin Casa Bernardei Alba, — într-o frumoasă traducere a lui Cicerone Theodorescu și într-o bună montare, a lui N. Massim — cu Thornton Wilder, John Steinbeck, J. B. Priestley, Arthur Miller (Toți fiii mei, în interpretarea, inegalabilă, a lui George Calboreanu și a Aurei Buzescu) satiricii Ilf și Petrov și destui alții. Iar dacă unele lucrări erau mai puțin reprezentative (nu prin facilitățile sau frivolități, ci prin perimetrare a problematicii și insistențe teziste) actori geniali înnobilau pînă într-atît eroii încît elevau spre zone nebanuite tipologia acelor piese — cum s-a întîmplat cu N. Bălățeanu în Confruntarea sau Ion Manolescu în Argilă și porțelan.

Zaharia Stancu a izbutit să impună stagiunea ca o unitate cultural-artistică, un eșantion de program și doctrină, perceput, dealtminteri, și dezbătut ca atare de întreaga opinie publică. Iată, de pildă, ce însemna o stagiune — 1948—1949 — în esență: O scrisoare pierdută, Romeo și Julieta, Bălcescu, Minerii și farsa (onorabilă) O zi de odihnă (la sala mică, din capul bulevardului). Fiecare din aceste spectacole se juca, mereu, cu public foarte numeros și era punct de referință atît în colocviile de principii cît și în discuțiile critice aplicate. La deschiderea acestei stagiuni (în patru săli!) directorul le spunea spectatorilor: „Teatrului Național îi revine sarcina de a călăuzi arta românească spre făgașul înfăptuirilor depline, spre care tind eforturile tuturor oamenilor muncii“, în acest sens, activitatea instituției exprimînd două tendințe călăuzitoare: „realizarea unor spectacole care să oglindească problemele societății de azi, probleme care, ancorate fiind în actualitate, să lămurească perspectivele viitorului“ și „reabilitarea sensului autentic al capodoperelor marelui repertoriu clasic“.

În 1951, scriitorul a trebuit să plece de la conducerea Naționalului, eroarea fiind însă reparată, în 1957, cînd a fost rechemat, pentru o nouă lungă perioadă și cînd noi autori au urcat pe podiumul ilustru — Horia Lovinescu, Al. Mirodan, Paul Everac, Marin Preda, Mihai Beniuc, Al. Voitin, Sidonia Drăgușanu, — iar noi dramaturgi străini valoroși au beneficiat de remarcabile versiuni scenice românești ale operelor lor — Brecht, Eugen Ionescu, Jean Anouilh, Friedrich Dürrenmatt, Peter Karvaș, Alexei Arbuzov, Tennessee Williams, Armand Salacrou. Regizori tineri au fost stimulați să se afirme, să conlucreze cu strălucita echipă, să propună experiențe creatoare: Horea Popescu, Lucian Giurchescu, Dinu Cernescu, Sorana Coroamă, Ion Cojar, George Teodorescu și alții.

L-am cunoscut îndeaproape și în felurite împrejurări pe directorul Teatrului Național Zaharia Stancu, în anumite perioade avînd cînslea de a fi membru în consiliul artistic, ori al unor comisii artistice alcătuite ad-hoc, sau conferențiar — fie pentru artiști, fie pentru spectatori — și pot afirma, adăugînd rezultatelor validate de istoria contemporană a artei noastre teatrale, convingerea mea personală, bizuită pe observație directă, că în noua întemeiere a acestei scene Zaharia Stancu a avut rolul esențial și hotărîtor. El e înscris definitiv în galeria celor mai impunători conducători de instituții culturale din țara noastră.